

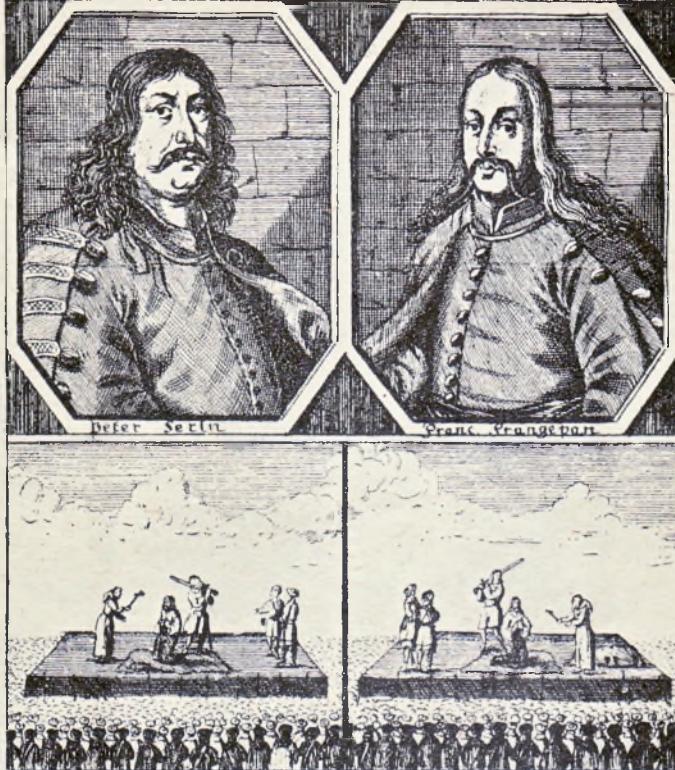
PETAR ZRINSKI, FRAN KRSTO FRANKOPAN I TADANJE PRILIKE

Prof. Petar Orlić: *Zrinski i Frankopan* (crtež)

PREŠTAMPANO 'Z VJESENKA ŽUPANIJE VIROVITIČKE (BROJ 9–10 OD GOD. 1921.)
KOMISIONALNA NAKLADA KNJIŽARE J. REICHA U VINKOVCIIMA
TISAK ANTUNA ROTTA U OSIJEKU

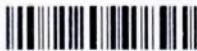
Mahre Abbildung beider Rebellen
 Peter Serini und Francisci Frangapani, welche zur
 Neustadt in Österreich im Zeughaus eingehauet worden
 den 30 April im Jahr 1671.

Hier wird gestelles für Serin und Frangapan,
 Die wider Ihre Pflicht fluscht gestuffet an.
 Du der du dieses sihst betrachte wol ihr Thun.
 Wie sie erloschet selbst den vorgehabten Rhum.
 Dafür sendt sie gestrafft. So soll es allen gehn.
 Die in Freulosigkeit dem Kaiser widerstehn.
 Der doch so gütig, mild Ach rufft durch alle Häuser!
 Es lebe Leopold! Lang lebe unser Kaiser.

Savremena slika o smaknuću P. Zrinskoga i F. K. Frankopana
 (Zemaljski arhiv u Zagrebu)

GRADSKA I SVEUCILISNA KNIJZNICA
 OSIJEK

871330889

SVEUCILISTE
 JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

OSIJEK
 GRADSKA I SVEUCILISNA KNIJZNICA
 OSIJEK
 Broj inventara: 381.471
 Signatura: 94(497.5)

20.00

122

Velik je dio povjesnice srednjega vijeka ispunjen krvavim borbama između moćnih velikaških porodica i vladara. Ovi i nijesu bili drugo, nego članovi koje moćne obitelji, što je osiliла i prisvojila si vladalačku čast, kao na pr. grofovi Capet u Francuskoj. Vladar je nastojao, da uistinu bude gospodar u u zemlji, a zato je morao skršiti moć velikaša, koji se do skrajnje nevolje nijesu mnogo brinuli za njegovu volju. Koristeći se neslogom i svadama između različitih velikaških porodica, izigravali su ih kraljevi jedne protiv drugih, dok u drugoj polovici petnaestog stoljeća nije kraljevska vlast tako osilila, da su se velikaši uzeli smatrati sretnima, ako su mogli steći naklonost vladarevu, te biti pripušteni na dvor, da svojom prisutnošću povećaju njegov sjaj. Tako ojačani vladaju suvereni u 17. i 18. stoljeću sasvim apsolutistički. Jedan od najodličnijih primjera za to jest vladanje „kralja-sunca“ Ljudevita XIV. (1643.—1715.) u Francuskoj.

I stari hrvatsko-ugarski kraljevi i njihovi nasljednici Habzburgovci išli su za istim ciljem. Tu im je poslužila — slično kao i u Francuskoj — vjerska borba između ortodoksnih katolika i pristaša reformacije. Katolici bijahu na strani kraljevoj, a reformatori u opoziciji. Budući da je protureformacija pobijedila, upotrijebili su to vladari, da ojačaju svoju vlast. Poslije nesretne bjelogorske bitke (1620.) ukinut bi jednostavno ustav češko-moravki, a kako su u nasljednim austrijskim zemljama skršeni protestanski staleži, to je u tim zemljama postao car neograničenim gospodarom. Preostala su još samo izborna kraljevstva Ugarska i Hrvatska, u kojima Ferdinand III. (1637.—1657.) nije apsolutno vladao. Kako su ovdje staleži imali zlatnu bulu Andrije II (1205. do 1235.), to su bili puno smjeliji, i svim su silama branili svoj staleški ustav. Da ih oslabi, poplavili su carevi obje kraljevine njemačkom soldateskom, tobože kao pomoć za obranu protiv Turaka, ali zapravo su ovi Nijemci haraćili i pustošili zemlju još i gore od Turaka, pa su svojom jahatošću i silovitošću navukli na se strašnu mržnju hrvatskih i ugarskih velikaša, a i cijelog naroda ugarskoga i hrvatskoga.

Tako se je desilo, da su u ovim kraljevinama velikaške borbe za staleška njihova prava bile istovjetne s horbom za državnu neovisnost Hrvatske i Ugarske, s borbom Madžara i Hrvata protiv omraženoga nijemstva. Mržnja na Nijemce bila je tolika,

da je kasniji hrvatski ban Petar Zrinski još kao mlad č kidao u Primorju nedaleko Bakra carske dvoglave orlove, a i kasnije nije nikad ove svoje mržnje tajio. Takvo je raspoloženje vladalo u cijeloj zemlji, pa je trebala samo vrcnuti iskra, da barut plane.

Kako je dvor jasno i čvrsto išao za svojim ciljem, da naime apsolutizmom podjarmi sve zemlje pod svojim žezlom, sukob nije mogao izostati. Itako je došlo do posljednjeg čina u ovoj drami, u kojoj su velikaši podlegli dvoru, a narod Hrvatske i Ugarske postao plijenom Nijemcu.

Neposredni povod sukoba između kralja Leopolda i hrvatskoga i ugarskoga plemstva bijaše veliki turski rat od g. 1663. i 1664., koji se svršio sjajnom pobjom kršćanskih četa (sastavljenih od Hrvata, Madžara, Nijemaca i Francuza) kod Szent-Gotharda u zapadnoj Ugarskoj (1. aug. 1664.). Cijeli je svijet očekivao, da će se nastaviti borba protiv Turaka, dok ne budu prognani iz čitave Ugarske i Hrvatske. Zato su svi bili preneraženi, kad se pročulo, da je nekoliko dana kasnije skopljen mir u Vasváru na dvadeset godina, po kojem miru Turci pridržavaju sav svoj dotadašnji posjed, a Leopold im plaća još i 200.000 talira ratne odštete.

Može biti, da se Leopold nije mnogo pouzдавao u pomoć Francuzâ, može biti, da se požurio s mironi samo za to, da se uzmogne nesmetano vjenčati sa španjolskom princesom Marijom Terezijo n — kako se u Njemačkoj govorilo — jedno je sigurno, da dvoru nije bilo puno stalo do patnja Hrvatske i Ugarske, i da je staležima ovih kraljevinâ postalo jasno, da taj dvor ne će za njih nikad srca imati. Uvaži li se, da su kolale različite glasine, tako, da je Turcima dozvoljen slobodan prolaz kroz Hrvatsku u Italiju, na mletačko zemljишto (što uostalom nije bilo istina), kao i to, da kod sklapanja ugovora nisu bili prisutni ugarski i hrvatski izaslanici, što je bilo povreda ustava — razumije se, da se ugarsko i hrvatsko plemstvo stalo buniti. Za svoju bunu imali su i zakonski oslon u zlatnoj buli Andrije II. (iz g. 1222.), u kojoj je zadnjim (31.) člankom izričito rečeno, da plemići, ako bi kralj (Andrija) ili koji od njegovih nasljednika radili protiv ustanova zlatne bule — t. j. protiv ustava — imaju pravo podići se bilo pojedinački bilo svi zajedno protiv njega riječju i oružjem (resistendi et contradicendi facultatem habent), a da ne potpadnu pod kazan nevjere (nota infidelitas).

Tako je došlo do zavjere hrvatskih i ugarskih velikaša, kojoj

Petar Zrinski
Po litografiji Julija Hühna u Zagrebu god. 1860.

tečaj i tragički završetak svaki Hrvat dobro poznaje. Kako se ona važnom smatra i u svjetskoj istoriji, vidi se po tom, što se o njoj i u francuskim školama uči pod imenom „Conjuration des trois comtes“, a to odatile, što su kod nje zaglavila tri kneza odnosno grofa: Zrinski, Frankopan i Nádasdy.

Čitava ta zavjera nije imala mnogo sreće. Nezadovoljnici izgubivši najprije kolovođu Nikolu Zrinskoga, hrvatskoga bana i madžarskog pjesnika, koga razdera g. 1664. u lovnu nedaleko Čakovca nastrijetljeni vepar. Domala umrije drugi član zavjere, ugarski palatin Franjo Wesselényi (1667.), a nezadovoljnici se rasprše, pa rade dalje svaki na svoju ruku. Petar Zrinski, koji je naslijedio brata Nikolu u banskoj časti, pregovara s francuskim kraljem Ljudevitom XIV., s Poljskom, s Venecijom, ali ga svagdje zavaravaju i ostavljaju konačno na cijedilu. Kad je tako bio prisiljen da se uteče posljednjoj nadi, Turcima, koje je za cijelog života silno mrzio, i samo mržnja na Nijemce bila je jača — izdaše ga, a dvoru se pruži krasna prilika, da se jednog od najopasnijih velikaša za vazda riješi. Kad sve poruke i sva poslanstva u Beč nijesu Zrinskom ništa koristili, a njemačke su čete već stale zaposjedati i pljeniti njegova im-

nja, ponada se on, da će možda štogod osobno polučiti, i pohita u Beč. Nadao se milosti u vladara, komu je geslo bilo: „*Parcere subiectis et debellare superbos*“ (štediti pokorne, a boriti se protiv preuzetnih) — ali se prevario,

S Petrom Zrinskim otišao je u Beč i šurjak mu, mladi Fran Krsto Frankopan. Ovaj je istom podzadnje pristao uz urotu, jer je Zrinski zahtijevao od nezadovoljnika, da njegovu šurjaku ne govore ništa o cijeloj stvari. Bit će tome razlogom, što se nije pouzdavao u njegovu lakoumnost i mladost, a krive su tomu i neke porodične razmirice. Istom g. 1669., kad je trebalo na talijanski prevesti uputu, koju je Zrinski sastavio hrvatski, i koju je njegov poslanik Bargigli imao odnijeti poljskom kralju Mihajlu Wisniowieckomu — potražio je Petar šurjaka, koji je na svoju nesreću upravo doputovao u Beč, uputio ga je u zavjeru i umolio ga, da mu onu uputu prevede na Talijanski, a Frankopan je to i učinio.

Tako je Frankopan pristao uz urotu. A nije to bilo njegovo pravo polje. U njega nije bilo zrela promišljanja, valjana iskustva i diplomatske preprednosti. Bio je još mlad, pun života, lakouman, zaljubljen u Italiju i njezinu galantnu poeziju koja je baš u ono doba bila u stadiju opadanja, pa je mjesto osjećaja i sadržaja prevladala u njoj izvanjska dotjeranost, forma, i onaj usiljeni, kićeni stil, koji je karakterističan za sedamnaestostoljeće — seicento.

IME FRANKOPAN

God. 1656. putuje Frankopan u Italiju, po svoj prilici da primi u baštinu mu ostavljeni grad Nemi (jugoistočno od Rima, nedaleko grada Frascati) po smrti markiza Marija Frangipani. Između hrvatskih Frankopana i talijanskih Frangipana podržavale su se naime veze još od vremena, kad je krčki knez Nikola († 1432.) god. 1450. posjetio Rim, gdje ga je papa Martin V. svečano dočekao i potvrđio, da su krčki knezovi potomci rimskih Frangipana.) Od onog se vremena počeše krčki knezovi nazivati Frankopanima. Uzeše pače i grb Frangipanu, ali uz taj novi grb često upotrebljavaju i svoj stari. U XVI. i XVII. vijeku dobri su se odnosi između ovih dviju porodica uzdržali. Iza podjele imanja s braćom odselio se stric Franov Juraj god. 1610. u Italiju, gdje je u Porpettu (kraj Udine) pod pokroviteljstvom Venecije osnovao novu granu Frankopana friulskih, pa je njegov sin ili unuk bio i Orfeo Frankopan, koji je s Franom živio u Hrvatskoj, a kasnije pobjegao pred Nijem-

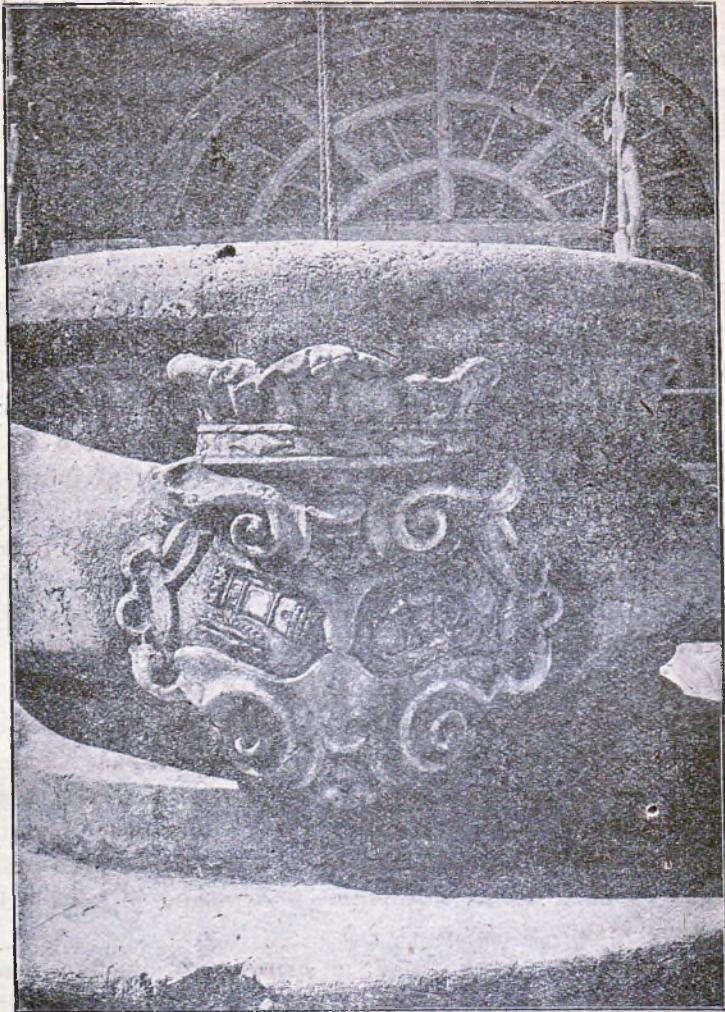
cima s njegovom ženom Julijom u Italiju. U XVII. su se dakle stoljeću podržavale bliske veze s Marijem Frangipanom, markizom di Nemi, potomkom napuljske grane Frankopana, koji su uistinu potjecali iz Hrvatske (iseljeni polovicom XIV. vijeka). Nemajući potomka sastavi Marije 17. septembra 1638. oporuku, kojom ostavi po svojoj smrti sav imutak Nikoli Frankopanu, stricu Franovu. Kad je ovaj umr'o 1647. bez djece, učini Marije nasljednikom Vuka Krstu i najmladeg mu sina Frana; ako i poslije njih ne bi ostalo potomstva, prelaze imanja na friulsku granu Frankopana. No nedugo po smrti Vuka Krste (1652.) načini nepostojani Marije opet novu oporuku dne 14. januara 1654. i postavi svojim nasljednikom kardinala Antanija Barberinija, a nato za nedjelju dana umrije. Ali kardinal Barberini darova pismom od 2. novembra 1655. mladom Franu Krsti grad Nemi, a k tomu još i dvorac na trgu sv. Marka u Rimu. Tako je Frankopan postao markizom di Nemi, i on se prvi potpisuje tim naslovom. I njegova sestra Katarina prihvatala je naslov markize.

FRANKOPAN ULAZI U HRVATSKU HISTORIJU

U hrvatsku historiju ulazi Frankopan god. 1663., kad se uz svaka Petra Zrinskoga bori kod Jurjevih Stijena (nedaleko Otočca i Brloga) u ono, slavnoj bitki protiv Ali-paše Čengića, gdje je Zrinski s 2500 svojih junaka natjerao u bijeg 10.000 Turaka i samog Ali-pašu zarobio. Ovog je poslije prisvojio Karlovački general Herbert Auersperg — a prije je pred pašom pobegao — zbog velike otkupnine, a Zrinskog je još i u Beč tužio zbog insubordinacije.

Poslije vasvárskog mira ustao je Frankopan žestoko protiv austrijske kuće u jednoj spomenici na mainckoga kneza izbornika, i to mu se kasnije kod istrage upisivalo u veliki grijeh, iako inače nije o zasnovanoj uroti u to doba još ništa znao.

Frankopan je bio kapetan ogulinski, a ljeti g. 1669. uspjelo mu je izraditi u Beču, da ga je Leopold imenovao senjskim kapetanom. Ovo se mjesto smrēu generala Auersperga ispraznilo, a nosilo je do 10.000 forinti godišnjeg prihoda. Ali splet-kama nekih ministara, koji su tvrdili, da bi se tobože Frankopan na osnovu nekih svojih starih prava učinio nezavisnim gospodarom toga grada, uspjelo je to imenovanje osujetiti, te ga dvor ne htjede uvesti u posjed kapetanije, sve dok se ne odreće vlastelinskih prava na Senj, a toga Frankopan ne htjede učiniti. Kad su istodobno popunili njegovu ogulisku kapetaniju

*Grb Zrinskih i Frankopana na čatrnji (u Frankopanskom gradu)
u Kraljevici*

Sigmundom Paradeiserom još prije, negoli je se on odrekao i oprostio se s Krajišnicima, razumljivo je, da je ogorčeni Frankopan pristao s oduševljenjem uz urotu i uz savez sa sultanom. No oduševljenje Frankopanovo donijelo je samo jedan otegotni prilog u kasnijoj parnici protiv njega i njegova svaka. To je onaj list na kapetana Čolnića, u kojem govori o ustanku i o pomoći turskoj. „Prijel sem od glavara (= Petar Zrinski) list, da taki tamo šetujem (= u Čakovac), da volje imamo insur-guvat, zato dnevom i noćju tamo budem potezal, da stim prviye

FRANCISCVS
MARCHIO
FRANCIPANI.

Gasp: Boultats fecit

Fran Krsto Frankopan

Izvornik od savremenog francuskoga umjetnika Gaspara Boultatsa.

početak učinimo. Ja sam zavsim spraven skupa i z mojimi, i komaj čekam da naše kape s čalmami pomešamo i tako mi boga, da krilaki (= njemački) budu frkali po zraku". — Frankopan se poslije oputio u Zagreb, da širi radosnu vijest o savezu s Turcima, tu je otvorio i sabor (24. marta 1670.), no kasnije se povukao pred njemačkim četama u Čakovac (1. aprila), a neki se kapetani Zrinskoga predadoše Nijemcu Herbersteinu. Među njima je bio i Čolnić, koji izda Frankopanov list, te je ovaj kasnije veoma tegotio optužbu protiv Frankopana i Zrinskoga.

Videći Zrinski, da njegovi poslanici kralju, Bošković i Forstall (koji je pače i njegova sina na želju dvora odveo u Beč), ništa ne opraviše, da se njemačke čete sve više približuju, i da je Spankau već gotovo pred Čakovcem, odluči da pade sa šurjakom osobno pred kralja. Otputovaše iz Čakoveca 13. aprila, a u Beč stigoše 18.oga. Kad su Zrinski i Frankopan prispjeli u Beč, da mole milost, već je čitava Hrvatska bila u vlasti austrijskih generala i njemačka je soldateska već haračila po njihovim imanjima.

ZADNJA GODINA ŽIVOTA HRVATSKIH VELIKAŠA

Žalosna je zadnja godina tih hrvatskih velikaša. Najprije ih odijeliše i zatvorile svakog posebno, Zrinskog kod potpukovnika baruna Ugartea, a Frankopana kod majora grofa Dauna. Ispočetka su postupali s njima dosta uljudno, kad su još trebali Zrinskoga, da umiri buntovnike u Ugarskoj, pa su uznici smjeli primati i posjete, ali kasnije su postajali s njima sve stroži, čak su im pojačali i stražu pred vratima. Doskora ih pozvaše, da dadu neko očitovanje u svojoj stvari, a oni to i učiniše 2. maja. Ispočetka je stvar Frankopanova puno gore stajala, a sve to zbog njegova nepromišljena pisma Čolniću, pa se on u nekoliko spisa brani. Kako je Frankopan bio nepromišljeniji, nije čudo, da su ga dokazi više teretili, premda se tek u zadnje vrijeme zapleo u urotu. Zato je nastojao da se uz cijenu iskrena priznanja spase. Zrinski je više nijekao, i tek kad ga u škripac natjeraše, priznao je neke činjenice, ali ih je nastojao prikazati u povoljnijem svjetlu po sebe. Koncem juna počela je istraga. Smeten i izmučen pitanjima počeo je Zrinski neopravданo sumnjati, da ga je u nekim stvarima šurjak izdao. Kako su uznici bili od prvog dana rastavljeni, nisu se nikako mogli dogоворити, pa je lako došlo do protivnječja. Zrinski uostalom nikad nije imao pravog povjerenja u

svog šurjaka, pa kad je stao sumnjati na nj, gledao je da i što više krivnje svali na njegova leđa. Tako je naročito za onu talijansku uputu Bargigliu, kôju je Frankopan samo preveo, Zrinski tvrdio, da ju je on i sam sastavio. »Jednom riječju – veli on – Frankopan je bio svemu kriv, jer ga je zanijela mladost njegova, vatra i slavohlepљe, ali nadam se, da će se vremenom vratiti k pameti i znati služiti Njegovo Veličanstvo i domovinu.« Historijskoj pravdi za volju valja priznati, da je Frankopan bio istinitiji u svojim iskazima; ali kad je čuo za neloyalnost svakovu, planuo je i štošta iskazao, što je opteretilo Zrinskoga. I tako je njemačka podmuklost uvukla među oba nesretnika žalac nepovjerenja i mržnje, koji je razumljiv, kad se zna, da su obadvojica tek preko trećih ustiju doznavali jedan za iskaze drugoga.

No ništa im nijesu koristila sva očitovanja, ništa sve molbe i obrane, ništa niti zagovor papinskog nuncija opata Spinole i kardinala Barberinija, jer već 6. oktobra 1670. preseliše ih u zatvor u Wiener Neustadt. Dne 7. novembra predao je austrijski komorski državni odvjetnik dr. Đuro Frey optužnicu zbog uvrede veličanstva i veleizdaje i stavio predlog, da se oba velikaša odsude na smrt i da im se zaplijene imanja. Posebno sudbeno povjerenstvo, t. zv. »iudicium delegatum«, u kojem nije bilo nijednog Hrvata ni Madžara, nije uvažilo razloge njihove protubrane, nego ih je odsudilo na smrt, i to Frankopana već 11. aprila, a Zrinskoga, čija je obrana kasnije stigla, 18. aprila 1671. Zrinskomu se najprije imala odsjeći desna ruka, a onda glava. No kasnije bude utoliko »pomilovan«, da mu se oprostilo sjećenje ruke. No to mu saopćiše tik pred samu smrt, a i za smrtnu osudu doznali su uznici tek dva dana pred smrću. Dne 29. aprila preuzeo je Ivan Podesta, izaslani povjerenik i tajnik za istočne jezike, među koje se onda i hrvatski brojio, sve spise i stvari osudenika, a tajni dvorski pisar Vogten ih popisa i u zapisnik unese. Cijeli taj dan sprovedoše utamničenici u pripravi na smrt. Isповjedili se i pričestili, a zatim je Frankopan dočao u Petrovu sobu, gdje su se srdačno oprostili jedan od drugoga. Kod toga su morali njemački govoriti, da ih prisutni povjerenici i kapetan Ehr mogu razumjeti. Napokon napisale oprosna pisma svojim ženama i rekoše zadnje želje. Frankopan napisala još jednu molbenicu na kralja, koju ovome i ne predadoše.

30. aprila 1671. smaknuše ih obojicu. Prije smaknuća lišiše njih i njihove porodice plemstva, a imanja im proglašiše zapli-

jenjenima po državi. I smrt im je bila teška. Istom kod drugoga udarca odsjekao je krvnik i jednome i drugome glavu. To je bilo tako strašno, da se i prisutna svjetina uzrujala, a krvnik je nakon čina odmah bio zatvoren. Tako su zaglavila u borbi za pravo svoje i svoje domovine oba najodlučnija hrvatska velikaša, Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan, a istoga dana bi pogubljen u Beču i madžarski grof Franjo Nádasdy. Maknuvši tako s puta najopasnije svoje protvike mogao je habzburški apsolutizam da razastre crna svoja krila nad Hrvatskom i Ugarskom. Dvor se poslužio izlikom, da su se Hrvati i Madžari kao narod pobunili, a ne kao pojedinci, pa je za kaznu obustavio na neko vrijeme ustav. Prilike su u taj čas bile mnogo gore, negoli za Josipa II. Hrvatsko kraljevstvo smatralo se austrijskom provincijom.

O smaknuću Zrinskog i Frankopana sačuvao se uz ostale i jedan talijanski izvještaj od 3. maja 1671., pisan iz Beča po svoj prilici kojemu članu porodice Barberini, jer se naročito o Frankopanu govorи opširno. Zato se čini vjerojatnim da ga je mogao napisati opat Spinola, koji se zauzimao za Frankopana i koji mu je, kako se čini, donio neke talijanske knjige i spise, da si njima Frankopan - krati vrijeme u tamnici. Gdje - koji momenti, istaknuti u tom izvještaju, daju nam na uvid u duševno stanje i karakter Frankopanov, pa su važni i za razumijevanje njegova literarnog rada.

Tu se govorи, kako se Frankopan ponio u zadnjim časovima neustrašivo i pobožno kao pravi kršćanin. Opisuje se oproštaj između njega i Zrinskoga; Zrinski je rekao da se ne boji smrti, jer joj je gledao često u oči; žali samo, što i on (Frankopan) mora snjime umrijeti. Na to je Frankopan proveo čavu noć u molitvi, a i posluživao je kod zadnje mise, ali nije trebao mnogo uputa od kapucina, jer su manje znali od njega i s manje su žara molili nego on. Kad ga je gradski načelnik upozorio, da ne smije ništa govoriti protiv cara, rekao je da i nema što zla da reče, jer je car suviše dobar i suviše pravedan, a da bi mogao učiniti kome krivo; sve z'o došlo je samo od sebe. On već jedva čeka, kad će doći pred velikog Bcga, da se pred njim moli za Njegovo Veličanstvo, ne bi li mu se tako odužio, što ga je za života uvredio tolikim nedelima. Govorio je cijelo vrijeme elegantnom latinštinom, a nijesu se mogli zgodnije i lješće citirati psalmi i izvaci iz svetoga pisma. Suze su mu navrle na oči, no ne zato — reče — jer se boji smrti, nego zato, jer je tako mnogo grijeošio,

Frankopan je slab; smrvljen je i kaje se, pa čak i svoju mržnju na Nijemce zaboravlja. Zadnje su mu riječi: „Estote fideles Deo et Caesari usque ad ultimum vitae halitum!“¹⁴ (Budite vjerni Bogu i caru do zadnjeg datha života), i kad ga krvnik zlo udari mačem, zavika: „Jao, Isuse! Isuse!“ Kajući se i Boga dozivljajući umire Frankopan.

Zrinski nije mnogo govorio, već je samo potvrđivao glavom, što su mu govorili kapucini. Na stratište je išao s krstom u ruci, ali ponosito uzdignute glave, „kao vojnik, koji se spremi, da učni juriš na tvrđavu“. I kad je skidao kaput, zapeo je ovaj negdje, a Zrinski se napne „božanskom snagom“ i rasinke ga na pola — „tirò divina forza e lo ruppe“, kaže očeviđac. Eto takav je Petar. Muževan i ponosit, žestok i nagao, veliki junak, ali mali diplomata. I u tamnici je on kao lav u kavezu, pa da mu je kojom srećom uspjelo pobjeći, nikad se ne bi dosta napio njemačke krvi i nasitio osvete. On je velik i u nevolji trp, ali ne tuži se; mrzi, ali ne prosi. On se ne kaje poput Frankopana, i podaje se usudu samo zato, jer si ne može pomoći.

Jednaka se razlika vidi i u posljednjim njihovim listovima. Frankopan piše dugi talijanski list, ističe svoju poslušnost poglavarima, govor: o božjoj milosti, u koju se još uvijek nada, ponavlja iste misli i svaki čas izrazuje svoju ljubav prema ženi riječima: „Giulia mia cara!“ — Posve je drukčiji Zrinski: kratak, ponosit, bez nade, ali i bez straha. Može li biti što potresnijega, nego kad najbogatiji i najmoćniji hrvatski velikaš, koji je i samome kralju opasnim postajao, piše: „Moje draga srce! Nemoj se žalostiti svrhu ovoga pisma niti burkati. Polag božjega dokončanja sutra o deseti uri budu mene glavu sekli i tulikajše naukupe tvojemu bratcu. Danas smo jedan od drugoga srčeno prošćenje uzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekovečni valete, tebe proseći, ako sam te u čemu zbantuval, ali ti se u čem zameril (koje ja dobro znam) i oprosti mi. Budi Bog hvaljen, ja sam k smrti dob o pripravan niti se plašim, ja se ufam u boga vsemogućega, koji me je na ovom svitu ponizil, da se tulikajše mene hoće smilovati, i ja ga budem molil i prosil (komu sutra dojti ufam se), da se mi naukupe pred njegovim svetim tronušem u diki vekivečne sastanemo. Veće ništar ne znam ti pisati, niti za sina, niti za druga dokončanja našega siromaštva, ja sam vse na volju božju ostavil“. I još na životu, adresira on ovako: „Moje nadragše gospe, hižne tovarušice, za sada

u d o v e , gospe Annae Catharinae grofsinae Žrinske!“ — Žrinski, koji je u cijelome listu kratak, u naslovu je tako dug. Ali koliko nježnosti, ljubavi i boli zbito u ovo nekoliko riječi! Žrinski je bio pjesnik, ali nigdje u svojim stihovima nije čitao dirnuo tako u srce, kao u ovo nekoliko redaka svoga pisma, što ih je napisao čvrste ruke, ali s krvavom ranom na srcu!

No krivo bismo učinili Frankopanu, da ne shvatimo njegove slaboće. On i nije bio pravi urotnik. Sa Žrinskim se uopće nije slagao, pa ih je samo mržnja na Njemce i krivica, što je pod nebo za osvetom vapila, združila napokon. Tako je Frankopan dospio u urotu kao Pilat u vjerovanje, i nikako nije mogao shvatiti, da bi bio toliko kriv, te bi morao životom nastradati. Razumijemo, da je požalio svoju mladost, koja je venula u tamnici, i da se pokajao, što se zapleo u urotu. Ta život čovjeku još toliko toga obećava, kad mu teče istom dvadeset i osma!*

Dr. Slavko Ježić

MUČENICIMA SVOGA RODA

I sâtrješe Vas. Krvniku Vas dâše,
Med nama od Vas nikog nema više,
A sveti grob Vaš sa zemljom sravniše,
Da se međ nama spomen na Vas zbrishe.

Al sad ste kod nas. Domovinska gruda
Grudima svojim kosti Vaše čuva;
Ko pravo tvori i ko pravo zbori
Sa njega ime vjetar ne oduva.

Snivajte mirno! S hiljade olтара
Za Vas se Bogu molbe šalju svete
I prah Vaš časti, dok Nemeza hara
Krvnike Vaše i Tirane klete.

Joco T. Marković

* Iz knjige: »Život i rad Franje Krste Frankopana« od dr. Slavka Ježića (izdanje »Matica Hrvatske« u Zagrebu, 1921., osmina str. 183 sa slikama, broš 36 K.)

PROSLAVA TRISTOGODIŠNICE NIKOLE ZRINSKOGA U OSIJEKU god. 1866.

Sred Tvrdave na pјaci u velikoj kasarni bila je dvorana „Ressource“ u kojoj se je za vrijeme poklada plesalo a bilo je tu i kazalište. Malo kazalište. Jedno četiri metra visoko nad „parterom“ bio je jedan red »loža« nalik velikim sanducima za brašno prikovani o zid. Ne sjećam se više, je li to bila posebna dvorana ili ona ista u kojoj se je i plesalo. Bit će da je ovo poslednje. Simo to znam, da je dvorana za ples i kazalište bilo u prvom katu, a daje prostorija bila malena.

Godine 1866 pod jesen slavila se tristogodišnjica Nikole Zrinskoga. U kazalištu priređivala se predstava Könerove drame u hrvatskom prijevodu. Ja sam bio među priređivačima. Glavnu je riječ vodio činovnik kod županije, neki gospodin Kelemen. Smatrali smo ga stručnjakom, jer je neko vrijeme sudjelovao kod predstava u zagrebačkom Narodnom Kazalištu. On je sebi pridržao ulogu Zrinskoga i bio je ujedno redatelj. Juranića je imao prikazivati neki mladi gospodin, koji se nakkako nije mogao snaći u svoju ulogu. Deklamovao je kao jedan od zanatlija u „Snu ljetne noći“. Redatelj je očajavao. Tri dana prije predstave, nakon mnogo pokusa, uvidio je „Juranić“ da ne će uspjeti pa se odrekao. Redatelj je meni ponudio, da ulogu preuzmem. Pristao sam drage volje te sam za dva dana ulogu naučio na pamet tako, da mi nije trebalo šaptalca. Dva dana prije predstave dobili smo odijela od nekoga putujućega srpskoga kazalištnoga društva.

Zrinskovu kćer imala je predstavljati neka gospđica iz Donjega grada. Dosta lijepa djevojka, ali vrlo slaba glumica. Govorila je svoju ulogu kao djevojčice u pučkoj školi kad deklamiraju. Ja sam kod pokusa uložio sav žar moje duše u Juranićeve, a riječi gospđica, koja je g'umila Jelenu, mislila je, da je ona moja čuvstva tako rasplamsala i da sam u nju zbilja zaljubljen. Dobio sam poruku, da bi pošla za me i da ima 10.000 for. miraza. U ono doba ljep imetak. Izjavio sam, da se ne kanim ženiti, da idem na nauke u svijet. Možda je zato sirota još lošije glumila. Reklam su mi poslije predstave, da je svima odlanuo kad sam ju nožem probe. Jedno čim nas je sve, pa i mene iznenadila, bilo je, da je pri tomu nepropisno ciknula.

Predstava je vrlo lijepo ušpjela. Dr. Kallivoda, prijatelj mođa oca, koji me je volio, reće mi: „Ako sva užeta puknu, idite u glumce, uspijet ćete“. Užeta nisu pukla.

Malo dana poslije te predstave, otputovao sam na sveučilište u Beč, a u Osijek je došao iz Beča Dr. Franjo Marković, koji je svoje nauke tamо dovršio bio za one tri godine, što sam je poslije ispita zrelosti morao kao suplenat služiti u Osijeku.

Dr. Iso Kršnjavi

MATICA HRVATSKA U ZAGREBU je hrvatsko najstarije književno društvo, koje izdaje godišnje niz izvornih i prevedenih zabavnih i poučnih knjiga od hrvatskih i slavenskih pisaca. ustupilo nam je slike iz svojega djela „Posljednji Zrinski i Frankopani“. PROSVJETNI SAVEZ U ZAGREBU (Markov trg 6.) briga oko naše pučke prosvjete uopće, osniva knjižnice, drži predavanja, analfabetske tečajeve i potpomažu hrvatsku književnost. Na svaki upit odgovara i daje potrebne upute i prvu pomoć za prosvjetni rad.

NARODNA ZAŠTITA je slobodan i nezavisan list za socijalnu zaštitu, a uređuje ga dr. Đuro Basarić (Zagreb; Josipovac 30.) Donosi birano štivo za najšire općinstvo i narod, pa treba da rečeni rad upozna i pomogne svaki inteligenat.

U BEĆKOM NOVOM MJESTU

Izvadak iz istoimene neštampane drame, koja se doštampala u izdanju „Materice Hrvatske“ u Zagrebu.

4. Prizor. Prijašnji bez Lobkowitz i Zrinski.

Hocher: Na mjestu gospodo! Ad loca! (*i ode otraga i razgrće zavjesu. Maršal i vojnici koje je dozvao, z desna redaju se lijevo od cara da ga zakrile, dok je drugi dio s lijeva nacnio ulicu do sudnice, iza kako su se suci s Hocherom i Abeleom odmakli i stali otrag kao prije.*)

Abele: Još uvijek me drži Lorrer pred tim čovjekom. U lice mu se ne bih usudio reći, što sam pred svim izjavio.

Zrinski: (*još nevidjen na ulaznim vratima u buci i zveketu oružja viče*) Šta je? Kud me vodite? Kralju hoću! Samo kralju! (*Buka i zveket sabalja, oštar povik: „Vorwärts“*)

Hocher: *(malo pozvonivši)* Dominationes! Najveći mir! Niti jedne riječi! Pustimo ga, da se izviče (Vojnicima) Soldaten, Achtung! Na najmanji kret: Halt! (*Vojnici uzmu stav; neki su naperili puške. Buka, zveket sabalja i turanje izmješano s glasovima Vorwärts i glavom Zrinskoga*). Kralju hoću! Pustite me kralju! (*Napokon oštrosno:* Vorwärts)

Zrinski: (*sve bliže još nevidjen u rugu*) Vorwärts! Napredi... Vazda su Zrinski išli napred a nije ih nitko gonio, ali ja kralju hoću! (*Provali s lijeva, otme se jednom vojniku, drugoga obori na tle, pa onako razbarušen a već prosijed u istom odijelu u kojem je otišao iz Čakovca — jurne da će desno, ali se sustavi pred redom vojnika, kao pred stijenom, stukne malo i okrene se otrag.*) Gospodine kancelare, ja protestiram proti sili i zahtijevam, da me smjesta pustite kralju. On je ovdje i njegova garda! Svetina ga je izvikivala i bubenjevi su udarali. On hoće da samnom govori a ministri mu ne dadu. Lobkowitz mi dolje već stratiše diže, a kralj mi donosi perdon. Zato ja hoću njemu. Kao ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kao plemič hrvatski, kao vazal pozivam Vas, gospodine kancelare, da me odvedete kralju i gospodaru, kojemu sam jedinom odgovoran i koji mi je pisao na svoju riječ... carsku riječ...

Hocher: Gospodine grofe! Ugarskog i hrvatskog kralja zamjenjuje ovdje kraljevski sud, nepristrani „iudicium delegatum“, aprobiran od Njegova Veličanstva. Mi smo —

Zrinski: Vi ste od ministra Lobkowitza složeni tribunal samih Nijemaca i Austrijanaca, bez ijednog Ugra ili Hrvata, sa zadaćom da mene i moje ime pred svjetom difamirate. O odnošaju grofova Zrinskih i cara mogu odlučivati jedino članovi ugarskog i hrvatsko sabora: plemići, prelati i veliki suci. Po zlatnoj buli Andrije II. i zakonima kraljeva Ladislava i Matije Korvima, ja u opće ne mogu počiniti veleizdaje nego najviše nevjeru — infidelitatem, — za koju nema Vaš sud nikakve kompetencije. —

Hocher: Gospodine grofe, ova Vam declinatoria fori ne može nikako vrijedit', jer ste Vi osim spomenutih Vaših titula naš komornik i legradski kapetan, id est austrijski podanik, a osim toga ste imali intentionem, da robolju protegnete i na austrijske zemlje: Štajersku, Korušku i Kranjsku . . . a ako tko smišlja veleizdaju u carskim nasljednim zemljama . . .

Zrinski: To su slovenske bratske zemlje, koje sam ja prije osam godina oteo Turcima, a kralj me zato imenovao banom. Da, da u banskoj povelji stoji, da sam te zemlje spasao — „conservasse“ — i da se to djelo kod potomstva nikad zaboraviti ne će! Da li me i za to Lobkowitz tuži?

Abele: (*nesigurno ustao*) Tužbu podižem ja kao procurator camerae . . .

Zrinski: (naglo) A šta se javlja Lobkowitzeva kreatura? On — Abele, pisar podiže tužbu u ime carstva? I ova okolo časna gospoda utvaraju sebi da sude? (*Bunjenje*) Ne dominaciones; kadija tuži, kadija sudi. Ministar me je Lobkowitz sudio i odsudio još one zime, kad sam posljednji put bio u audienciji kod cara, sudio me je i odsudio lani u ovom mjesecu, kad me je u ime carevo sebi zvao a iza ledja mi otimao gradove, imanja haračio i dragocjenosti pljenio, da mi od toliko kuća kućista nema, od toliko domova domovine nema! Sudio nam je svima kad je mene i Frankopana ogolio i okovao, bolesnu mi ženu i kćerćicu utamničio, a svu zemlju dolje u crno zavio. Sad mi hoće da ubije tijelo sjekirom, a dušu sramotom, jer misli da su Evropa i Hrvatska — fukara Bečkog Novog Mjesta!

Hocher: Nek se umiri grof Zrinski i nek ne desperira, jer osuda još nije pala, a osim toga tu je još i tajno vijeće . . .

Zrinski: (*upada*) A u tajnom vijeću opet on i uvijek on, zloduh moj i naroda moga, Lobkowitz. Ta zar ne vidite, gospodo, te paukove niti, unaprijed spredene, kao što je

unaprijed podignuto stratište — a sud i proces tek su forma i izlike pred svjetom . . .

Hocher: Grof Zrinski se u razumljivoj smućenosti svoje duše vara. Pred nama su acta i facta, a mi sudimo po zakonima i paragrafima. Po redu, kojeg se držimo, dužnost nam je da sad najprije pročitamo konačnu optužnicu . . .

Zrinski: (*se pograbio za glavu i upao*): O prestanite za pet rana Kristovih. Već sam se dosta u tamnici načitao tih Vaših optužnica votuma, duplika i replika, argumentacija i tratacija (u kojima ste vagali svaku moju riječ i nakazili svaku moju misao, da ne znam hoće li me na sudnjem danu tako mučiti). Vodite me kao Krista od Ane do Kaife, od Iruda do Pilata i silom izbijate krivnju, gdje je nikad nije ni bilo. Trun u oku mom ste tražili, a brvna u svom nevidjeli! Kriv je Zrinski: pro primo, pro secundo . . . do dvadeset točaka! (u rugu): Kriv sam je li, što sam u obrani kršćanstva tražio pomoć od stranih vladara, kad su mi je ministri u Beču od straha i zavisti uskratili. Kriv sam, što sam po nalogu carevu stupio u sporazum sa sultanom, koji je momu narodu više davao, no bi mu carski ministri ikad mogli i pomisliti, da dadu, kriv sam što sam s tim pregovorima zaustavio godinu dana tursku bujicu, koja je prijetila da Vam osvoji Beč, kao što će ga jednom i osvojiti, kriv sam, što mi je u času loma preči bio kralj od cara čestitog, pa sam mu slao biskupa Borkovića, fratra Forstalla i rođenoga sina, mjesto da sam se bacio na carske čete i počinio čuda od junaštva, da sam htio . . .

Abele: (*se smiješka*) Htio!

Zrinski: (prilazi mu) Da sam samo htio: si voluissem! . . . Kriv sam napokon, što sam na Lobkovitzevu vjeru i na carsku riječ došao u Beč, ma da su mi konji skretali na Istok, jer sam ipak volio, da svoj narod i zemlju privučem ovamo, na zapadnu stranu, ali uz uvjet da bude poštivani stup ovog carstva, a ne pogrdni prag, po kojem bi gazili i Nijemci i Turci.

Hocher: A sasvim ste protivno htjeli, da radite . . .

Abele: (*upada*): Jest, o tome postoje nesumnjiva usmena i pismena svjedočanstva, a ove su lijepi riječi i kolorirane fraze samo varava ljuska i fingirana.

Zrinski: (upadne žestoko): Nek prestane fiškalski Streber Abele, jer tako mi živoga Boga . . . (*maša se za lijevi bok, kao za mač a onda mahne prijegorno rukom nasmiješivši se gorko*) (gibanje medju sucima: „Scandalus“)

Hocher: (oštro): Grofe Žrinski, to je carev procurator, koji ima da vam pročita optužnicu . . .

Zrinski: Optužnicu?! Ja, ja ču sam sebe najbolje optužiti: pred Bogom, kraljem, Evropom, historijom i potomstvom! — Oh, da mi je grlo svih junaka roda moga, koje se bojnim poljanama orilo, pa da u tame daleke budućnosti viknem: ja tužim Žrinskoga, i Nikole i Petra, i sve Hrvate, što su krv i život, blago i novac, čast i ime dali za sjaj austrijske kuće, tužim Žrinskoga, što je u zakutku srca čuvao i posljednji trag pradjedovske vjernosti potomku Habsburga, nadajući se, da će ti ljudi ipak jednom hrvatskomu narodu dati, što ga ide. Jest, tužim sam sebe, što sam se odmah u početku svoje „veleizdaje“ pokolebao i javljaopasnot kralju, umjesto da sam se utajao i čekao ogromnu otomansku silu, da vas poplavi i podavi. Tužim sebe, što nisam potjerao Spankau-a i provalio u Stajersku, da sa Slovincima započнем djelo oslobođenja, već što sam na carsku riječ došao ovamo u mišolovku Lobkowitzu. Tužim sam sebe, što sam se i u Beču dao zanimati ljubeznim riječima Lobkowitzevima i pisao zetu Rakoczyu i kćerki Jeleni nek se umire i nek ne vjeruju nevjernim Turcima. Jest tužim sam sebe, što ja ne stojim tu na vašem mjestu, a Lobkowitz ovdje na mojoj, pa da ga u ime mog naroda i tužim i sudim.

Car i Müller primakli su se bliže unutra u sudnicu.

Hocher: Gospodine grofe, mi smo čekali vaše defensiones, a dočekali smo declamationes, koje ni reliter ni legaliter ne kazuju ništa. Jedino je dragocjeno vaše priznanje, na kojem bazira i naša optužnica, da ste in ultima linea ipak htjeli rebeliju zajedno s najvećim neprijateljem kršćanstva, i da su vaše machinations bile —

Zrinski: (upada) dopuštenju Njegova Veličanstva! I eto za to, gospodo, hoću ja kralju. On mora, makar i nakon godinu dana, da govori sa mnom, jer me je sa svojim potpisom zvao k sebi — na svoju riječ, koja mora svakomu biti sveta i nepovrjediva. Kralj ima samo jednu riječ i jedno pero. Što piše, piše i to mora stajati kao polarna zvijezda na nebištu medju drugim zviježdjem. (*Udara po stolu*). Tu u vašim spisima, što ste nam ih oteli, mora biti kraljeva riječ, a hoću da čujem i kraljev glas.

Car: (odgrne se i istupio pred Žrinskoga): Pa neka ga čuje grof Zriny! Šta hoće — on?

Zrinski: (se malo lecnuo, trgnuo korake natrag, a onda se sabaao i poklonio): Hoću, da Vaše Veličanstvo raspusti ovaj famozn sud i da razgovara sa mnom kao s plemićem i s čovjekom.

Car: Sud je nepristran, a ja neću da prejudiciram ničemu, jer tu se ne radi o personama nego o općem dobru. Bonum commune! Ako se grof Zriny ogriješio o državu, neka bude sudjen, a za ono, što je meni učinio, nek mu sudi Bog!

Hocher: Veličanstvo! Mi se povlačimo, da se stvorimo osudu! (*Hoće da ide lijevo*).

Zrinski: Čekajte još, dominationes, da čujete, tko je Zrinskoga naveo na tanki led pregovaranja s Turcima i tko mu je spremio stupicu? Ja molim kralja, da objasni, otkud su došle informationes za moje „machinationes“ s Turcima?

Car: Suci dobro znadu, dokle je grof Zriny smio ići u diplomatskom iskušavanju Turaka i kako je cijelu stvar imao držati tajnom, a ne po Frankopanu sve rastrubiti i dizati vojsku! Ili smo možda mi iz Beča odobrili onaj plan, po kojem bi budimski vezir s Rakoczy-em napao Moravsku, a kaniški paša sa Zriny-em i Tattenbachom naše naslijedne zemlje?

Zrinski: A da li je, Veličanstvo, grof Zriny to i učinio? Zar se digao protiv carskih četa? Nije li predao Čakovac i krenuo u Beč? A nije li još prije slao i poslanstva?

Car: I drzovite conditiones stavljao svomu vladaru, kao da mu nije vazal — da pari! . . .

Zrinski: Kao plemić kralju! Nijedna condit o nije bila „sine qua non“. Tražio sam što nas ide. A nakon svega toga došao je ipak perdon i carska riječ, koja se ne bi smjela poricati ni pred Bogom ni pred ljudima.

Car (u neprilici): Carska riječ . . .

Hocher: Veličanstvo! (*Hoće da ode*).

Zrinski: Čekajte gospodo, da iz carskih ustije čujete, što je carska riječ. Na poštenoj se riječi temelji pravo naroda i saobraćaj čovječanstva, a istom na carskoj!

Müller: Ne vrijedi prema revelima.

Car: Riječ je bila bona fide, a Zrinski je radio mala fide . . .

Zrinski: Perfidija je to bilo sve: perfidija kneza Lobkowitza a meni je Veličanstvo pisalo: fides, fiducia, gratia . . . (Hocher, Abele i suci povukli su se u tom i nestali svi desno na ona mala vrata. Maršal je i vojнике potisnuo desno i lijevo, pa i sam otisao, tako da su ostali samo car, Zrinski i Müller).

Dr. Milan Ogrizović

U SPOMEN

HRVATSKIM MUČENICIMA

Motto:

„Vivite felices aeterna laude se pulti,
Quorum animas ccelum, corpora terra tenet“

(Nepoznati pjesnik 17. stoljeća).

Najerniji list hrvatske prošlosti, sadašnjosti i budućnosti jest onaj, koji tužnim slovima spominje dan mučeničke smrti Petra bana Zrinjskoga i Frana Krste Frankopana, čija je sveta uspomena do dana današnjega sačuvana trajno, a iz naših srdaca neizbrisivo. Ako nam je i njihova uspomena sveta i mila, jer je ozbiljna i uzvišena, toli nam je i tužna, jer baca Hrvatsku u dugotrajno ropstvo i teško iskušenje.

Velika ljubav prema domovini, a tada tudjoj robinji, nagnala ih je, da otkažu vjernost i privrženost austrijskom caru, tlačitelju Hrvatske. A jer su svojem narodu željeli bolju budućnost, tmorali su umrijeti. Poginuli su od krvničke ruke s r a m o t n o ali za nas č a s n o. Poginuli su pod silom mača, pred kojom isčezava svake snaga, pod okrutnom i podlom silom, koja ne poznaje pravde, koja ne pita za istinu, već radi himbeno i podmuklo. Mač bio je simbol tiranstva, — ali zaboravili su taj čas, da je mač i prvi znak nemoći.

Mač usmrćuje i ubija, ali i budi, bodri, diže i oživjava.

Mač hara i ništi ali diže narodnu svijest, jer nema sile, koja može skršiti snagu narodna duha. Mač, koji ubija, da e narodu duh uskrsnuća.

Krvni ci austrijskog cara, zatrpani su kosti naših velikana crnom tudjom zemljom, pobacali ih medju prosjake, da im se gubi spomen, a kao znak svoje nemoći, stavili su na grobni križ dva mača, da nam bude spomen. Mač uspomene nama i poznijem pokoljenju. I dok oni osjećaju potrebu, da uklešu taj mač u kamen, i da ga poprate natpisom, mi im odgovaramo : „Laži i kleveti morali ste se uteći pred vjekovima, da opravdate vaše zločinstvo, vaše ubojstvo.

Podli, slabici, kukavni nemoćni trani ! Nemate ni toliko čovječjeg dostojanstva, da otvoreno odgovarate za vaše zlodjelo, za razbojnika pokajnika bio bi to glas savjesti, za vas okorjeli grešnike, žig je to vječne sramote.

Podli, slabi, kukavni tirani! Mučili ste Zrinjskog i Frankopana, mrcvarili ste ih, prevarili ste ih, oduzeli ste im život, uništili obitelj, razgrabil imanje, unesrećili njihovu domovinu, pak vam ni to ne dostažeš. Mrtvima htjedoste oskvrnuti čast i poštenje, kada ih pobacaste u grob medju neznane posjake i ubogare, da im za uvijek brišete uspomenu. Pobacali ste ih u grob bez natpisa, bez križa, bez cvijeća, dalčko od domaje. Grob u tudjoj zemlji.

I vi htjedoste da nam taj mač bude spomen! I bje nam. On je u uskršio sjer.e Zrinjskog i Frankopana, dostoјno njihovoj uspomeni. On je učinio, da duh njihov bdiće nad hrvatskim narodom.

Podli, slabi, kukavni tirani, — vaš mač, vaš simbol vlasti je skršen, nestao je. Sila je naša klonula, a vi i djelo vaše spominje se samo prokletstvom.

Prošlost je po himbi i nasilju bila vaša, budućnost je naša.

Hod e mihi, cras tibi.

*

Našim mučenicima predbacuju izdajstvo. Mi možemo mirne duše kazati, da zdajstvo nijesu počinuli, a da su ga i počinuli, savjest bi nam kazala, dobrosu uradili. A onim Velikim, Silnim i Neslomivim, koji se nijesu dali od tudjinca strti, već za rod svoj pošli u samu smrt, njima kličimo slava, a uspomena im navjek živi, jer:

„Na vik on živi, ki zgine pošteno!“

Tugomil Knopp

ZRINSKO-FRANKOPANSKI PROSLOV*

Još živi stari Bog na nebu i na zemlji
I crvić svaki gmiže i travka svaka k'ije,
Pa u osvitu dana,
Kad sunca traci granu,
Kad sve se od sna prene —
Radošću piju Život i smiješak Zore mlade . . .
Jos živi stari Bog i kćerka njeg'va Pravda,
Što mehlem u sve rane svegj na pregršti sipa,
Stšava bō i tugu sa razgaljenih grudi,
Otapa led i inje sa zamrznutog srca,
Ogrijeva dah i dušu, pa uzburkana krvca
I krijepi i blaži, i poravnjava staze
Uz gromadno kamenje i oštrog gloga trnje ;
Šikarje gusto kljaštri i prolaz puca pavni,
Pa utruđena noga i teško breme snaša
I znoj sa lica pije kô ambroziju neku
I žurbom dana plije
I putni križ se nosi . . .

Jos živi stari Bog i pokraj snažne Pravde
Nemeza hladna kroči — —

Ja snivam: Dugo polje a skraja oba bljeska,
Kô zmija, sreben tračak, pa jedan kraj se slijeva
U beskraj crne vode, dok drugim krajem blista,
Kô alem kami da su, još ljepša biser-rosa,
Što biba se i pieni, udara, lomi, krši
Gromade s našeg Doma;
Talas čas ko humak, čas kao brdo, pršte,

Zainute svu dubinu i kao div, kad pałom zavitlat će po drumu
U svom veličju pljusnu i sav se Kras potresa,
I sva se Zemlja drma i sva se plavet muti ;
I drše Nebo vedro — tek Velebit se smiješka,
Orjen i Lovćen, što kô budna straža bdije
Na onu stranu mora otkuda vreba Hidra . . .

Ja gledam : kraj tog krasa, u ok vi sav sapet
Zvonč ka negvam teškim moj dobiti Narod, što je
Na putu mnogim bio, jer nezasitne pandže
I kukast orla kljun jer nazobat nije mogo
Bisernog zrnja krupnog na vratu Majke naše.
Ja gledam : Rod moj pati, isprebijan se k ni,
Pa p je grč i suzu.

* Govorila na svečanoj proslavi Zrinskog i Frankopana u Hrvatskom narodnom kazalištu : Zora Vuksan-Barlovićeva na dan 30. IV. 1919. u Osijeku.

Progjoše vijeci . . . mnođe mnogo je prošlo,
Jer Narod moj više ne šuti, već lancima trese i kida,
Okovan srta sav mamen,
Okovan uzdiže pijest,
Okovan prosiplje vatru,
Okovan krši stijene
Okovan raskida ropstvo.

U trenut i vatrena zublja buknula plamom kô sunce,
U trenut i sva je zemlja pošla na otpor i borbu;
Svi su uz svoja dva vogje, R da svog dične junake
I vulkan r̄gati poče . . .
Malo tek prošlo je dana i krvavoj igri svršetak
U tuđoj je zemlji bio — —

Ja krijem cći bez suza i s̄težem dah ranjavih grudi,
Jer dosta, o dosta je svega!
Sam crni vrag je upleo čagjave svoje prsti,
Slavio p̄bjedu dana. Bog je na nebu bio,
Pravda si prekrila lice i brisača suzama oči,
A jadna Nemeza krila u beskraj vaselene.

*

Progjoše vijeci dugi . . . mnogo je prošlo dana
I kroz san čarobni snivam: O Bože, Bože svesilni,
To oči me varaju moje i ja se svegjer pitam:
Je l' san to ili je zbilja?!

. . . Ponosna, vita i svježa, vedrim i licem i smiješkom,
Dolazi carstva iz svoga priča kô davna iz „Veda“:
Oči joj diadem s krune — Nemeza stupa sa truna.
Zlatna joj pala u ruci bljeska i cakli i sjaje,
Caklene oči se kriješe, rumen sve lice zali;
Čas dva i palom mahne —
O Bože, kako vijori!
Nebom svud zabljesne munja
Uz turanj gromova glasnih,
Što zdrmaše Svetmir i Zemlju, p nor, dubine tajne;
Nemeza tresnula palom i sa tri strane plane
I vatra, zveket i lupa
Odmlnije u čas kô strijela;
T kuća lava tad zgrne
U bezdan stoljetne lance
I soi Ropstvo dugo i siledžijsku Halu.

A Rod moj, o moj Bože,
Ti Pravdo vasiono Nemezom željkovanom,
Moj rod je, do tri brata,
— Srb, Hrvat i Slovenac —
Zapjevo himnu svetu,
Zapjevo Bogu, ljud'ma,
Uz kl caj gromki duše:
„Slobodo, da si zdravo!“

R. F. Magjer

IZ „SIRENE“ (ADRIANSZKOGA MORA SYRENA) PETRA ZRINSKOGA

Ali te prisega more bit zdžava
Cesara nimškoga, ka se kod vas dava :
Znaj da te od toga sam Bog razvrgava
nemogućnost svoga kada oproščava

Ako se pak ufaš, bane v pomoć nimšku
da od nje prjimaš tvoju sriču Zrinsku :
veruj Nimcu, da znaš, kako suncu zimsku,
od njega moć imaš kad primeš smrt timinsku.

Još i sam to bolje moreš razumiti,
da bi te rad gljublje pod zemljom viditi
neg da živa sablje moraju sliditi :
take j' Nimac volje tebi ugoditi.

Malo j' ki prijazan jur nimšku ne spozna
Ugrom je protivan i kruto dotožna ;
Hrvat ki j' već viran tomu j' već nazlobna
vnoga j' za to vsak dan vsud prilika složna

Nimcu li vjeruješ ti razumnii bane ?
Od njega šečkuješ pomoći poslane ?
Ki, s kimi vojuješ, želi zakopane,
prij' neg, ku ziskuješ, u pomoć se gane.

Prijaznosti Nimske gdo b' ne znal poznati,
kako s Ugri zlizke znadu baratati,
katane ugrske za ništar držati;
hiljad znam istinske na te elde dati

Al po ričah tvojih neka t' Nimac pride :
Na nogah rakovih znaš li da on ide ?
Potle duša vas vsih 'z mrtvih tel izide
Siget grad ruk svojih već Nimci ne vide.*

* Iz ovoga se vidi, kamo je ciljao pjesnik ovom „historijom“: prikazati zasluge Hrvata i nevjerni Nijemaca. A da toga unaprijed ne bude, hrvatski epos ističe, iđe samo može, hrvatsku hrabrost, hrvatsko junakstvo, hrvatski narodni karakter.

POZVANJE NA VOJSKU

Na vojsku, na vojsku, vitezi zibrani,
kog god majka junačka othrani!
Jur bubni, herpauke posvuda se čuju,
sipi, trumbite na dalek glasuju,
dični šeregi skup se zastaju.

Na noge, na noge, vi jalni ležaci!
U vojsku, u vojsku, hranbreni junaci!
Sablje i puške nabrzom priprav'te,
sabe i konje viteški oprav'te,
vreda potež'te k slavnom dundaru!

Širajte od srca vsak oblak plahosti,
vazmите na se ščit batrivosti!
Dražje nam budi glas, ime, poštenje
neg hip, magnutje, sramotno živlenje:
navik on živi, ki zgine pošteno.

Ni moć izmislit hvalnije skazanje
neg na mejdanu vridno držanje,
gdi gromi od pušak i sablje se viju,
vnega gospoda krv svoju proliju
za domovinu, za veru krščansku.

Boga višnega na pomoć zazov'te,
vašib starih glas, ime ponov'te,
na svoje sprotivne naval'te ognjeno,
jedan drugoga izruč'te ljubljeno,
živ'te bratinski, pogin'te viteški!

Kada vama sriča na ruku potegne,
ter neprijatelj iz mesta okrene,
oh, kakvo poštenje, pajdaši bogati,
sablje, paloši i konji bahati,
sprave kovane, svite gospodske!

Nu braća ljublena, na noge, na noge,
turskom mjesecu da llačmo roge!
Za veru krščansku, vitešta zlamenje,
svitu na hasan a nam na poštenje
naj nam ne bude premilo živlenje!

Franjo Krsto Frankopan

SVEUČILIŠTE
JOŠIJA JURJA STROSSMAYERA
U OSJEKU
GRADSKA I SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA OSJEK

NAGRADNE KNJIGE I RODOLJUBNE DOPISNICE Hrvatski Stamparski Zavod d.d., Podružnica u Osijeku, 1. izdao je u vrlo ukusnoj opremi rukovet izabranih „Narodnih priča i pričica“ po Vuku Karadžiću (uz predgovor Ljuboja Dlustoša), almanah „Dječije Kolo“ (pjesme i pripovijesti hrvatskih pisaca (Petranovića, Milakovića, Glembayeve, Rakoša, Kovačića, Pakacija itd.), zbornik „Zrinski-Frankopani“ (istorijski sastavak o Z. i F. od Mayera sa niz drugih članaka i pjesama, zgodne za deklamaciju) i „Slavenki apostoli sv. Ciril i Metod“ (sastavci i pjesme od: dra Nikolića, Cepelića, Šrama, Barbarića, Preradovića, Magjera). Knjige su tvrdo uvezane sa naslovnom slikom u bojama od hrvatskih umjetnika: Tomerlina, prof. Orlića i Turkovića, dok je slike u samim knjigama izradio Roch. Cijena je knjizi 14 K. Radoljubnih dopisnica (komad stoji 1 K) ima više vrsti (Zrinski-Frankopan, Grb Z. i F., Zrinsko-Frankopanska davorija, sv. Ciril i Metod itd.) Zgodne su, da se uz povisene cijene prodavaju u koju rodoljubnu ili humanu svrhu, pa se preporuča, da se nabavi od svake po više komada. Troškove otpreme plaća naručitelj. U tisku se nalaze Milenkove (D. Gjurića) pjesme (latinicom i cirilicom) sa slikama, zatim zbornik „Božićnice“, „Strossmayer“, „Knjiga narodnoga oslobođenja i ujedinjenja“, aforizmi i pripovijesti J. Glembayeve, pjesme o. Mladena Barbarića, historijske pripovijesti i romani M. Mayera, antologija hrvatske lirike i pripovjedača, crtice B. Tonija, novele J. Truhelke, roman F. Maglajlića, pjesme J. Lovretića, izabrane radove dra M. Ogrizovića, F. Barušića, D. Melkusa, kalendar i almanah „Jeka od Osijeka“ za god. 1922., izabrani radovi hrvatskih, srpskih i slovenačkih pripovjedača (u jednoj knjizi) i drugih. Naslovne listove i slike u tekstu rišu naši slikari: Tomerlin, Renarić, Marčić, Gjurić, Roch, Benković, prof. Orlić, Gjurić i drugi. Sve naručbe za rečena izdanja neka se uprave jedino na naslov: Hrvatski Stamparski Zavod d. d., podružnica u Osijeku.

VJESNIK ŽUPANIJE VIROVITIČKE. Kulturno-prosvjetni i socijalno ilustrovani polumjesečnik izlazi svakoga 1. i 15. u mjesecu na 8 do 16 stranica velikoga formata, dvostupačno. Godišnja pretplata je 78 K. Oglasi, koji su sastavni dio samoga lista, primaju se po naročitom ejjeniku. List izlazi 30 godina, a donosi isključivo izvorne i poučne članke, podlistak uz su-

radništvo hrvatskih i slavenskih književnika, rubriku: prosvjeta, vijesti, iz javne uprave (naredhe, ukaze, oglase, natječaji itd.), dopise i drugo. Svi rukopisi šalju se uredništvu V. Z. V. u Osijeku 1. (Gajev trg 4), a pretplata upravi V. Z. V. u Osijeku 1. Županija (soba broj 19). Dosele je V. Z. V. opremio, uz inu gradi, posebni Strossmayerov i Zrinsko-Frankopanski broj (sa mnogo slika), a sad će slijediti: Vidovdanski, Cirilo Metodski, dan narod oslobođenja i ujedinjenja, slikarsko kiparski brojevi (Gjurić, Frangeš, Šupuk itd.), broj grada Zagreba, Beograda, Ljubljane, Sarajeva, Splita, Dubrovnika, Požege, Jadranskoga mora itd. Svaki broj donosi biografije znamenitih Hrvata i Slavena, opise najnovijih događaja iz umjetnosti, kazališta i književnosti, pučke prosvjete, kulturnih društava itd. Bibliografski list „Književni Vjesnik“,* kojega ureduje dr. Vladimir Prestini, a izdaje rodoljubna zagrebačka knjižara Stj. Kugliga. piše u 3 i 4 broju (za mjesec mart-april 1921.) na str. o „Vjesniku Županije Virovitičke“ ovo: Jedva se dade pomisliti, da se pod ovako službenim naslovom krije list književno-socijalnog smjera. Valja samo navesti nekoliko članaka tog dvobroja, da se vidi opravdanost gornjeg navoda: Strossmayerov dan u Osjeku; Savremena zadaća narodne pjesme; Priroda, historija i nauk o moralu; Spiritizam u Hrvatskoj; nekoliko pjesmica i više manjih članaka u rubrici „Prosvjeta“. Kad bi se za ovim primjerom (urednik lista je R. F. Magjer) povele i ostaće županije moglo bi se mnogošta učiniti za narodnu prosvjetu.

*) Domaša svaki mjesec sve novosti na srp-hrv. i slov. književnom polju; kritične prikaze i sadržaje važnijih članaka časopisa, književne i knjižarske vijesti od svogopćeg interesa te izvorne prigodne članke. Neophodno je potreban priručnik za svakog duševnog radnika, književnika, knjižničara, knjižara i izdavača, za sve zavode, oblasti i urede, za đaka i učitelja, jednom riječ u: za svakog inteligenta, koji će ta. Izlazi redovito mjesечно te stoji na čelu godinu 20 K, na četvrt i pol godine razmjerio manje. Tko pošalje odmah godišnju pretplatu za godinu 1920., pojedini broj 2 K. Pretplata se šalje na „Književni Vjesnik“ Zagreb, Ulica 30 Knjižara Stj. Kugli.

~~Piane mlave. Myje po nečivici, ahi! joliščenijem
Hčarimy Babakly suzne ~~gostje~~~~
~~gostje~~
Sjake mlade
Po nečivici našuj ~~Myje po nečivici~~ ~~mlave~~
~~starozemničljivom~~ Božatstu ~~Božatstu~~, ~~četrtič~~ ~~četrtič~~
Vhajim dočekat herca radovanje
Ovurne floristy verda iškonjanje.

~~Kadnam takua bugla odnijez dodijava
Ljuba našja Mlavott dobra nepravna
Vloghi Betkeghy su nam na učelie
Dan y nov ~~časpljenje~~ ~~časpljenje~~ ~~časpljenje~~ žulenje.~~

Ulemak Frankopanova koncepta pjesme „Venus nastane davat audienciju“

~~Poine mlađe: My se po nevrijim, ahi! jollerstvenijem
Izbarimy Balaliky bugra ~~zamjedimo~~~~

Srpske mlade
~~Po nevrijim našoj My se po nevrijim ~~mlađe~~ ~~zamjedimo~~~~

~~Starogorodskoj pjesmi~~ Bogatstvo ~~balalača, i gitaru u obliku komice~~
Vlajici dočekat hercega radovanje
Odušne starosty creda iškonciarie.

Iznam takua bugla oviye dodijela
Ljuna na ja Mladić dobra negovana
Vlogu Balačku bunam na uoblikie
Dan y novi ~~rekularne~~ ~~recitacije~~ zyulenie.

Utemak Frankopanova koncepta pjesme „Venus nastane davat audienciju“

94(497.5)

PET

SVE VRSTI TISKANICA

ZA POSJEDNIKE, UREDE, OPCINSKA POGLA-
VARSTVA, TRGOVCE, DRUŠTVA, SVRATISTA
PRIVATNIKE I SVAKOVRSTNA PODUZECΑ.

#: : TISKANJE : :
NOVINA, BROSURA
SVAKOVRSTNIH
— KNJIGA —

SVE VRSTI REKLAM-
#: NIH TISKANICA. : :
VELIKO SKLADIŠTE
SVIH VRSTI PROPI-
SANIH OPĆINSKIH
#: TISKANICA. : :

RAČUNA, LISTOVNI
#: PAPIR, KUVERTI : :
— DOPISNICA. —

GODIŠ. IZVJESCA
CIJENIKE, ISPLATNE
RADNIC. TJEDNIKE,
#: PLATEŽNE ARKE : :
— PLAKATE. —

UVEZ KNJIGA I PRO-
TOKOLA OD NAJ-
: JEDNOSTAVNIJIH :
DO NAJFINIJIH UZ
UMJERENE CIJENE.

SVE NARUDŽBE IZ-
VRŠUJEM SOLIDNO,
#: TOCNO I BRZO. : :

TISKARA DRAG. LAUBNERA NASLJED.

#: ANTUN ROTT : :
OSIJEK I., KAPUCINSKA ULICA BROJ .6